

MÁDAI FERENC,

ÁSVÁNYVAGYON GAZDÁLKODÁS

14

A Műszaki Földtudományi Alapszak tananyagainak kifejlesztése a
TÁMOP 4.1.2-08/1/A-2009-0033 pályázat keretében valósult meg.

XIV. ÁSVÁNYI NYERSANYAG-POLITIKA SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. AZ ÁSVÁNYI NYERSANYAG-KITERMELÉS SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A bányászat évszázadokon keresztül Európa egyik legfontosabb iparága volt, ami elsősorban érctermelést és az elmúlt két évszázadban ehhez társulva szénbányászatot jelentett. Az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változások azt mutatják, hogy a bányászat súlypontja Európa legtöbb országában az ásvány-, és építőanyag-bányászat felé tolódott, bár a kontinentális self területeken a szénhidrogén-termelés igen jelentős és több országban újra fellendült az ércbányászat is. Ez tükröződik az ásványi nyersanyag-politika irányelveiben és ehhez idomul a jogi és intézményi szabályozás rendszere is. E szabályozási rendszerek alkalmazása az Európai Unió tagállam Magyarország számára is fontos lenne.

Az Európai Unió (EU) ásványi nyersanyagellátása napjainkban zömében importra épül. Ez a helyzet számos tényező eredményeként alakult ki az elmúlt évtizedekben. Az "Új Gazdasági Rend" ideológiájának térvesztése után a nyugat-európai országok berendezkedhettek a biztosan beszerezhető és egyre olcsóbbá váló tengerentúli nyersanyagok importjára (**Waelde**, 1995). Ezt a folyamatot serkentette a jobb minőségű európai lelőhelyek kimerülése; az óceánjáró tankerek alkalmazása, mely a szállítási költségek drasztikus csökkenését okozta; a környezet és a természet állapotával szemben támasztott társadalmi igény növekedése, ami a környezetvédelmi előírások szigorodásához vezetett. Igen fontos az a szemléletváltás is, melynek eredményeként felértékelődtek más, az ásványi nyersanyagtermelés alternatívájaként megvalósuló területhasznosítási projektek (pl. idegenforgalom).

A szilárd ásványi nyersanyagbányászat szerepe az EU tagországokban jelenleg a GDP 0,5-3%-át teszi ki (**Crowson**, 1996). Ezt az alacsony értéket a tagországok magas gazdasági teljesítményén kívül az is indokolja, hogy elsősorban a magas fajlagos értékű nyersanyagok (melyek importja a hosszú szállítás ellenére is gazdaságos) termelése csökkent. Ugyanakkor az alacsony fajlagos értékű nyersanyagok termelése – elsősorban az építőanyagoké – változatlanul jelentős (lásd **14.1 táblázat**).

Kivételt képez ezalól Írország, Svédország, Finnország, Portugália és Lengyelország, ahol az ércbányászat jelenleg is komoly gazdasági értéket állít elő, illetve Németország, Nagy-Britannia és Görögország, ahol a kőszén- és lignitbányászat jelentős. A többi EU tagország bányászatában az építőanyag-termelés játszik fő szerepet és ez a fentebb említett országokban is igen fontos.

Az Európai Unió az érces nyersanyagok esetében erősen importfüggő, a világ érctermelésének csupán 3%-át adja. Bár a fémek újrahhasznosítása egyre növekszik és a helyettesítő technológiák is fejlődnek, az EU jelentős nyersanyag behozatalra szorul ércek tekintetében. 2004-ben 170 millió tonna import mellett az európai termelés mindössze 30 millió tonna volt.

Az ásványbányászati nyersanyagok kitermelése az EU-ban jelentős, több mint 650 bánya és 600 feldolgozó üzem termel. Ez a szektor mintegy 100 millió tonna nyersanyagot termel évente, a világ földpát termelésének 60%-át, perlit termelésének 54%-át, kaolin termelésének 31%-át az EU adja, viszont ebben a nyersanyagcsoportban is összességében az import dominál.

Az építőanyag-bányászat magas termelési szintjét a kereslet mellett az építőanyagok bányagazdasági szempontból különleges tulajdonságai indokolják. 2007-ben ebből a nyersanyagcsoportból mintegy 3,5 milliárd tonnát termeltek az EU-ban, melynek összértéke 20 milliárd Euró feletti. A kitermelt építőipari nyersanyagok helyi, illetve regionális szinten kerülnek felhasználásra, az EU tagországok importja csak a felhasználás 4%-ára tehető (**Ike & Woltjer**, 1996). Ez főleg olyan nyersanyagokra korlátozódik, melyek valamilyen többlet értékkel is bírnak, mint az díszítőkövek, ahol az esztétikai megjelenés igen fontos.

Az építőanyagokat nem gazdaságos hosszú távra szállítani egyrészt alacsony fajlagos értékük miatt, másrészt azért, mert többnyire helyettesíthetők más, a felhasználáshoz közelebb előforduló építőanyaggal. Kavics, illetve zúzott kő esetében a gazdaságos kiszállítási távolság mintegy 40 km. Ugyanakkor a sűrűn lakott, intenzíven megművelt nyugat-európai területeken a nagy volumenű építőanyag-bányászat számos konfliktus forrása. Ezek elsősorban a pillanatnyi, illetve jövőbeni földhasználattal, valamint a környezetvédelem kérdéseivel kapcsolatosak. A bányászat alá vont területek kiesnek a mezőgazdasági termelésből, a megbotlyagotott vízháztartás miatt a környék termőterületeinek minősége is csökkenhet. A másik oldalról viszont egy terület beépítése, vagy betelepítése hosszú ideig gátolhatja egy bánya kialakítását. Nyugat-Európában elsők között merült fel a bányászat után visszamaradó, megváltozott környezet rendezésének kérdése. A hegyvidéket tarkító "tájsebek" és a visszamaradó bányatavak számos konfliktust, illetve utóhasznosítási feladatot eredményeztek.

	Bányászat részaránya a GDP-ben [1]	Szilárd energia- hordozók	Ércbányászat	Ásvány-bányászati nyersanyagok	Építőipari nyersanyagok
	(%)	részaránya a bányászatban belül (%) [2]			
Ausztria	0,2	4,5	6,1	10,6	78,8
Belgium	0,4	2,6	0,0	8,1	89,3
Dánia	0,9	2,7	0,0	21,1	76,3
Finnország	0,4	0,0	10,2	1,4	88,4
Franciaország	0,5	6,2	1,1	13,9	81,8
Görögország	1,1	56,5	10,5	2,8	30,2
Hollandia	0,2	0,0	0,0	42,0	58,0
Írország	0,8	10,4	50,4	1,5	37,7
Luxemburg	0,3	0,0	0,0	0,0	100,0
Nagy-Britannia	0,4	41,1	0,4	17,6	41,0
Németország	0,5	46,6	0,0	13,9	39,5
Olaszország	0,1	0,2	2,8	31,4	65,7
Portugália	1,0	0,4	25,8	10,1	63,6
Spanyolország	0,7	18,5	10,2	22,4	48,9
Svédország	0,8	11,4	60,2	0,3	28,0
Magyarország	1,1	48,0	5,3	8,6	38,1

14.1 táblázat: Tájékoztató adatok az EU tagországok és Magyarország szilárd ásványi nyersanyag bányászatáról

A fentebb vázolt okok miatt a bányászat Nyugat-Európában elsősorban nem gazdaságpolitikai, hanem területfejlesztési-tervezési és környezetvédelmi kérdésként jelentkezik. A tagországok ásványi nyersanyag-politikája alapvetően az építőanyag-bányászatra összpontosít. Uniós szinten az ásványi nyersanyag-politikai irányelvek az új területek termelésbe vonásának mérséklését és a környezet károsodásának megakadályozását szorgalmazzák. Ennek érdekében ösztönzik a nyersanyag-felhasználás csökkentését, az újrahasznosítást és a szárazföldön kívüli területek egyre intenzívebb termelésbe vonását.

Ennek megfelelően az építőanyag-bányászat szabályozása az EU tagországokban alapvetően két rendszer – a területfejlesztés és a környezetvédelem – keretein belül működik, célként kitűzve egy piaci folyamatok által működtetett, de a társadalom számára optimális mértékű és ütemezésű nyersanyagtermelést. Végrehajtási szinten ez az "ásványhasznosítás tervezés" (*mineral planning*) keretein belül valósul meg és illeszkedik a megfelelő szintű (helyi, regionális, országos) területfejlesztési tervekbe.

2. A NYERSANYAGELLÁTÁS BIZTONSÁGÁNAK FONTOSSÁGA AZ EU SZÁMÁRA

Mint már korábban említettük (*fenntartható fejlődés* lecke) a világ nyersanyagellátási szerkezete erősen átalakult az utóbbi évtizedben. Míg a 20. század második felében a nyersanyagok 80%-át a világ népességének 20%-át kitevő iparilag fejlett régiók – Észak-Amerika, Európa, Japán – használták fel, az utóbbi évtizedben a feltörekvő, nagy népességű országok – Kína, India, újabban Brazília és Oroszország – egyre nagyobb nyersanyagigénnyel lépnek fel. Ennek hatására a 2000-es években a nyersanyagárak igen jelentős emelkedésének lehettünk tanúi.

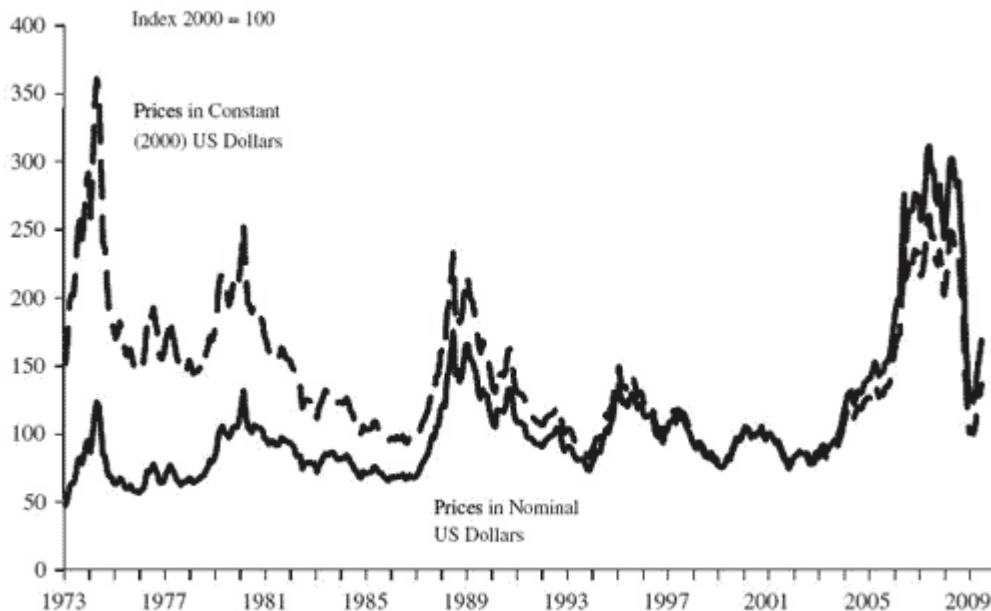

Fig. 1. Index of nonferrous metals prices 1973–2009. Sources: The Economist, US Dept of Commerce (for US GDP deflator).

14.1 ábra

Hasonló nyersanyagigénnyel a jövőben további népes feltörekvő országok is várhatóan csatlakozni fognak, mint Törökország, Indonézia, vagy Mexikó. **Wagner** (2007) becslése szerint a BRIC országok gazdasági teljesítménye a G6 országokhoz (USA, Japán, Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) képest a 2005-ös 15%-ról 2030-ra eléri a 70%-ot. A század közepén Kína teljesítménye meghaladja az USA-t és India GDP-je az USA-éval összemérhető lesz. A **14.2. ábra** jól mutatja, hogy a világ GDP növekedésében az utóbbi évtizedben a döntő részt már nem az iparilag fejlett, hanem a feltörekvő és a fejlődő országok adják.

Mindez komoly hatással van az európai gazdaság jövőbeni nyersanyagellátására. Az EU gazdasága ma erősen függ az érces nyersanyagok importjától, valamint a másodlagos nyersanyag (pl. ócskavas) beszerzésétől is. A fejlett ipari termelés jelentősen függ az ötvözőanyagok – kobalt, platinafémek, titán, ritkaföldfémek beszerzésétől.

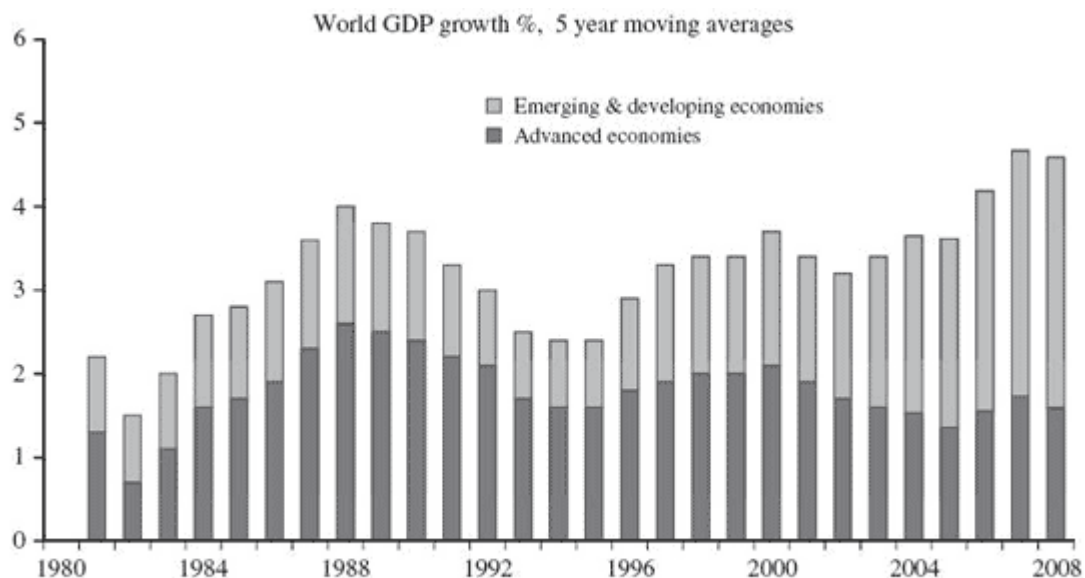

Fig. 4. Composition of global growth. Source: IMF.

14.2 ábra

E kihívást érzelve az Európai Bizottság hozzákezdett egy közös átfogó stratégia kidolgozásához. Ennek keretében több átfogó tanulmány – *Minerals Planning Policies and Supply Practices in Europe*, **Leoben**, 2004; *Analysis of the Competitiveness of the Non-energy Extractive Industry in the EU*, DG Enterprise and Industry, 2007; *Critical Raw*

Materials for the EU, DG Enterprise and Industry, 2010) és egy közös ásványi nyersanyag-politika alapelvei is megfogalmazódtak.

Az utóbbi összefoglaló anyag szerint az EU nyersanyagellátásában a legnagyobb kockázattal a ritkaföldfémek és a platinafémek bírnak, melyek szinte kizárólag Kínából, illetve Oroszországból érkeznek. További 12 nyersanyag – germánium, nióbbium, magnézium, antimon, gallium, indium, wolfram, berillium, fluorit, kobalt, tantál, grafit – esetében az ellátás szintén kockázatos, mivel ezek fő exportőrei Kína és Brazília, illetve olyan politikailag instabil ország, mint Kongó. E nyersanyagok esetében az európai nyersanyagellátás "hazai" megoldására nincs megfelelő földtani háttér. Más nyersanyagok európai termelésének fejlesztését számos tényező nehezíti. Egyrészt a termelt lelőhelyek a kimerülés felé haladnak, a földtani kutatásra szánt befektetések általában csekélyek, jelentősebb kutatás 40 millió Euró értékben csak Finnországban valósult meg (2006-os adat).

Ezen túl jelentősen hátráltatja a kutatást és a kitermelés megindítását, hogy a sűrűn lakott európai országokban az ásványhasznosítás tervezési politika (minerals planning policy) többnyire hiányzik, vagy gyenge, viszont a környezetvédelmi előírások igen szigorúak. Ezek miatt összességében egy komolyabb lelőhely megnyitásának engedélyeztetési folyamata akár 10 évig is eltarthat és az eredmény még ekkor is kérdéses. Régiókban ennek példáját láthatjuk a verespataki lelőhely engedélyeztetése kapcsán.

3. ÁSVÁNYI NYERSANYAG-POLITIKA KIALAKÍTÁSA AZ EU-BAN

2008-ban az Európai Bizottság kezdeményezésére egy munkacsoport elkezdte kidolgozni az egységes EU ásványi nyersanyag-politika koncepcióját [3]. Az anyagnak figyelembe kellett venni a földrész földtani és nyersanyag potenciálját, a külpolitikai, kereskedelmi és fejlesztési, környezetpolitikai irányelveket, az EU fenntartható fejlődés stratégiáját.

A stratégia három fő pillérre épül:

1. a nyersanyagok nemzetközi piacokon való beszerezhetőségének biztosítása ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy más ipari versenytársak jutnak hozzá,
2. megfelelő jogszabályi környezet létrehozása az EU-ban, elősegítendő a fenntartható nyersanyagellátást európai forrásokból,
3. általában az erőforrás-hatékonyság növelése és az újrahásznosítás elősegítése, hogy csökkenjen az elsődleges nyersanyagok felhasználása és a relatív importfüggőség az EU-ban.

A koncepció 10 pontban rögzítette a közös nyersanyag-politika céljait. Az első pont a kritikus nyersanyagok körének megállapítása. A 2-5 pontok összességében az első pillér céljait fejtik ki részletesebben, bevonva a nyersanyagigény biztosításába az EU stratégiai partnereivel – Brazília, Kanada, USA, Kína, India, Japán, Oroszország – kialakított külpolitikai, fejlesztési programokat és megegyezést a további felekkel a kölcsönös előnyök elve alapján.

A második pillér – 6. és 7. pont – megcélozza egy EU nyersanyag-politikai stratégia kidolgozását, a potenciális lelőhelyek beillesztését a területfejlesztési tervekbe annak érdekében, hogy egy területfejlesztési program ne lehetetlenítse el a nyersanyag jövőbeni kitermelését, az egyes országokon alkalmazott legjobb gyakorlat átadását a többi tagországra részére.

A 8-10. pontok kihangsúlyozzák a fenntarthatóság irányában szükséges lépéseket. A nyersanyagpolitikai koncepció 10 pontja:

1. A kritikus nyersanyagok körének meghatározása
2. A stratégiai nyersanyagokat illetően közösségi diplomáciai kezdeményezések a fontosabb iparosodott és az erőforrásban gazdag országok felé
3. A helyzetnek megfelelően a nyersanyagokhoz való hozzáférésre és az azokkal való fenntartható gazdálkodásra vonatkozó rendelkezések elfogadtatása az összes kétoldalú és többoldalú kereskedelmi egyezményben és a szabályozási párbeszéd során
4. Harmadik országok által alkalmazott kereskedelemtorzító intézkedések beazonosítása és megszüntetésük elérése minden rendelkezésre álló mechanizmussal és eszközzel, ideértve a WTO-tárgyalásokat, a vitarendezést és a piacra jutást elősegítő partnerségeket, meghatározva az elsőbbségeket annak alapján, hogy az EU szempontjából mely intézkedések a legkárosabbak a nyílt nemzetközi piacokra. A Bizottság figyelemmel kíséri a helyzet alakulását és évente helyzetjelentést ad a kereskedelmi szempontok megvalósulásáról, adott esetben felhasználva az érintettektől származó információkat is
5. A nyersanyagokhoz való fenntartható hozzáférés elősegítése a fejlődő országokat támogató fejlesztési szakpolitika terén, költségvetés-támogatással, együttműködési stratégiákkal és más eszközökkel
6. A földhasználattal kapcsolatos jogi környezet javítása a következőkkel: a földhasználat-tervezés és a nyersanyag-kutatás és - kitermelés államigazgatási feltételeinek területén alkalmazott legjobb gyakorlatok kölcsönös megismerése, és olyan útmutatók kidolgozása, amelyek pontosítják, hogyan kell összeegyeztetni a Natura 2000 természetvédelmi területeken vagy azok közelében folytatott kitermelési tevékenységeket a környezet védelmével
7. Hálózatfejlesztés bátorítása a tagállami földtani hatóságokat illetően, az ismeretek gyarapítása céljából

8. Szakképzettség javítása és koncentrált kutatás az innovatív nyersanyag-kutatási és -kitermelési technológiák, az újrahasznosítás, a helyettesítő anyagok és az erőforrás-hatékonyság területén
9. Az erőforrás-hatékonyság növelése és a nyersanyagok helyettesítésének támogatása
10. Az újrahasznosítás támogatása és a másodlagos nyersanyagok használatának megkönnyítése az EU-ban."

4. AZ ÉPÍTŐANYAG-BÁNYÁSZAT SZABÁLYOZÁSA AZ EU TAGORSZÁGOKBAN

A fentebb ismertetett **EU nyersanyag-politikai koncepció** 6. pontja érinti részletesen azokat az ásványi nyersanyagokat, melyek kitermelése mindegyik országban a legnagyobb kitermelt tömeget és általában a legnagyobb megtermelt értéket jelenti. Ezek az építőipari nyersanyagok, melyek importja alacsony fajlagos értékük miatt nem lehetséges, viszont a gazdaság működéséhez nélkülözhetetlenek.

Az építőanyag-bányászat szabályozásának szükségességét Nyugat-Európában a Második Világháború után ismerték fel. Az 1947-es brit **Város- és Vidékfejlesztési Törvény (VVT)** foglalkozott először részletesen az építőanyag-bányászat tervezésének szükségességével, majd ezt követte más országokban is a kérdés törvényi szabályozása (pl. Hollandia, 1965). Ennek szükségességét indokolta, hogy az építőanyagok az EU tagországokban – Spanyolország és a volt NDK kivételével – nem tartoznak a bányászati törvény hatálya alá, az építőipari nyersanyag tulajdonosa az adott terület földtulajdonosa. Így építőanyag kitermeléséhez a bányászat szemszögéből elegendő a földtulajdonos és a bányavállalkozó megegyezése, az állam ebbe közvetlenül nem szól bele. A tevékenység környezetre gyakorolt hatása, illetve a földhasználatból eredő konfliktusok miatt, valamint a társadalmilag optimális nyersanyagtermelés biztosítása érdekében viszont állami beavatkozás mégis szükséges. Ez a beavatkozás az ásványhasznosítás-tervezési rendszerben, valamint a környezetkárosítás megelőzését célzó, hatásvizsgálaton alapuló környezetvédelmi felügyeleti rendszerben valósul meg.

Ásványhasznosítási tervek minden tagországban készülnek, melyek általában a helyi- és regionális szintű területfejlesztési tervekbe illeszkednek. Építőanyag-bányászatra vonatkozóan országos szintű szabályozás csak Nagy-Britanniában, Hollandiában és Dániában valósul meg. A környezetvédelmi szabályozás keretét a **97/11/EC Európa Tanácsi Direktíva** adja, mely a környezeti hatástanulmányok elkészítésének kérdéseit taglalja. A direktíva egy kötelező érvényű keret-dokumentum, melytől egy tagországnak jogában áll szigorúbb előírásokat hozni. Külszíni fejtés esetén – ha annak területe 25 hektárnál nagyobb – a direktíva kötelezi a bányavállalkozót **környezeti hatástanulmány (KHT)** készítésére. Kisebb méretnél ez nem kötelező, de ajánlott. Ugyanakkor ez az érték Dániában 20 hektár, Görögországban és Franciaországban pedig minden külfejtés megnyitása előtt KHT-t kell készíteni. A KHT elbírálása általában a környezetvédelmi felügyelet feladata, viszont Ausztriában, Belgiumban, Írországon és Nagy-Britanniában ez a helyi területfejlesztési, vagy ásványhasznosítás-tervezési tanácsok hatáskörébe tartozik.

E lecke keretén belül két ország – Hollandia és Nagy-Britannia – ásványhasznosítás-tervezési rendszerének főbb jellemzőit szeretnénk ismertetni. E két ország rendszerét tarthatjuk a legkidolgozottabbnak, melyek számos megfontolásra érdemes elemet tartalmaznak.

Nagy-Britanniában a bányászati termelés és a területfejlesztés összehangolásának szükségességét az 1947-es VVT mondta ki. Ennek 1971-es, majd 1990-es módosításaiban dolgozták ki a jelenleg is működő, háromszintű igazgatási rendszert. A törvény a bányanyitást köti hatósági engedélyhez, az ezt megelőző földtani kutatás végzéséhez csak a földtulajdonossal kötött szerződés szükséges.⁷ A bányanyitás engedélyezését és a termelés felügyeletét az **Ásványhasznosítás Tervezési Tanácsok (Mineral Planning Authorities)** látják el, melyek a helyi-, illetve megyei önkormányzatok keretein belül működnek. A kormányzat szerepe a tanácsadásra, jogszabályalkotásra és felügyeletre korlátozódik. A VVT 1990-es módosítása után a Környezetvédelmi Minisztérium összesen 17 füzetben bocsátotta ki az **Ásványhasznosítás Tervezési Szabályzatokat (Mineral Planning Guidances)**, melyek a bányászat teljes vertikumát és minden ágazatát részletesen szabályozzák. Ezeket az utóbbi évtizedben váltotta fel az **Ásványi Nyersanyagpolitikai Álláspont sorozat (Minerals Policy Statement)**.

Helyi szinten a jelenlegi- és a jövőben várható fogyasztást kielégítő Ásványhasznosítási Tervet készítenek, mely a területfejlesztési terv részét képezi. A helyi terveket a megyei szinten működő tanácsok összesítik és koordinálják, majd ezeknek megfelelő ásványhasznosítási szabályzatot készítenek, mely az általános rendezési terv céljaihoz illeszkedik. E terveknek megfelelően jelölik ki azt az ásványvagyon ("Landbank"), ami a következő 10 év fogyasztását hivatott biztosítani. A landbank-ok kijelölését 5 évenként vizsgálják felül. A bányanyitási engedélyeket ehhez illeszkedő ütemezésben adja ki a megyei szinten működő **Ásványhasznosítás Tervezési Tanács**, melynek hatáskörébe tartozik a KHT véleményezése, a termelés-, a helyreállítás- és az utóhasznosítás felügyelete is. A bányanyitási engedély kiadását széleskörű érdekegyeztetés és engedélyeztetés előzi meg számos állami intézmény, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság bevonásával. Az ásványhasznosítás tervezést a fenntartható fejlődés elveivel összhangban, az ásványvagyon-védelem, a jelen- és jövőbeli nyersanyagellátás biztosításának megfelelően kell végrehajtani. A döntéselőkészítés során a beruházás teljes költségét és hasznát kell figyelembe venni, beleértve a környezetvédelem és a földhasználat externális költségeit is.

Hollandiában az ásványhasznosítás tervezést 1996-ig a területi tervezéstől függetlenül, egy decentralizált rendszerben

végezték. Az 1965-ös Ásványhasznosítás Tervezési Törvénynek megfelelően az építőanyag-termelési terveket a helyi önkormányzatok készítették, majd azokat tartományi szinten egyeztették. Az ország földrajzi fekvéséből következik, hogy az építőanyag-nyerőhelyek aránytalanul oszlanak el az egyes tartományok között, a kavics 90%-át például Középső-Limburg tartományban termelik. A '80-as években környezetvédő csoportok és a lakosság tiltakozása miatt a kavicstermelést a tartományi önkormányzat korlátozta, ami ellátási nehézségeket okozott az országban (**Moolen van Der**, 1990).

Az új **Ásványhasznosítás Tervezési Törvény** – mely az építőanyag-termelés ütemezését a területi tervezés rendszerébe illesztette – hosszas előkészítés után, 1996-ban született meg. Az ásványhasznosítási terveket egy országos tervben összesítik, melyet minisztériumi szinten készítenek el és a parlament hagyja jóvá. A tervnek megfelelően a minisztérium kötelezheti a tartományt a fogyasztási igényeknek megfelelő termelési engedély kiadására. Ugyanakkor a kormányzat ösztönzi az építőanyag újrafelhasználását és külön adó kivetésével igyekszik korlátozni a fogyasztást.

5. AZ ÉPÍTŐANYAG-BÁNYÁSZAT IGAZGATÁSÁNAK HELYZETE MAGYARORSZÁGON

A rendszerváltással és az azt kísérő termeléscsökkenéssel a szilárd ásványi nyersanyagok magyarországi bányászata több ponton hasonlatossá vált a nyugat-európaihoz. A termelés döntő része magánkézbe került, a lecsökkent termeléssel a bányászat részaránya a GDP-ben 4-5%-ról visszaesett az 1-2% közötti értékre. Az egyes bányászati ágazatok egymáshoz viszonyított aránya (szénhidrogéneket és a széndioxid-gáz termelést nem számítva) hasonló a német, illetve brit mutatókhoz (lásd **14.1. táblázat**).

A jelenleg legnagyobb kitermelt értéket adó szénbányászat után az építőanyag-bányászat áll a második helyen. Az ércbányászat gondjait és a mélyművelésű szénbányászat jövőjét ismerve az építőanyag-termelés jelentősége a bányászaton belül várhatóan tovább fog növekedni. Ezt támasztja alá az is, hogy az ország ellátottsága ezekből a nyersanyagokból jó, a fellendülőben lévő gazdaság építőanyagigénye várhatóan tovább fog növekedni.

A nagy kő- és kavicsbányákat a '90-es évek első felében sorra multinacionális cégek vásárolták fel. A koncessziós területek többségét építőanyag-lelőhelyek teszik ki, a legtöbb kutatási engedélyt építőanyag-kutatásra kérték (**Kollár & Lois**, 1997). A nagyfokú külföldi érdeklődést a magyar útpépítési programok mellett az is serkentette, hogy a lazább környezetvédelmi szabályozás, az olcsóbb munkaerő és a kisebb lakossági tiltakozás miatt a nyugat-magyarországi lelőhelyek jó nyersanyagforrásnak bizonyultak a környező országok, elsősorban Ausztria számára.

A termelés szabályozásának az EU tagországokénál elvileg egyszerűbbnek kellene lennie, mivel Magyarországon *in situ* állapotban minden ásványi nyersanyag állami tulajdon, így a kutatás is és a termelés is engedélyköteles. A koncessziós területek kialakításakor a várható regionális felhasználás mértékét súlyozottan vették figyelembe. Az intézményi felügyeleti rendszer (**Magyar Geológiai Szolgálat, Bányászati Hivatal**, a természetvédelmi és a környezetvédelmi felügyelet) a kutatástól a terület helyreállításáig felügyeli az építőanyag-bányászatot.

A dolog azonban nem ilyen egyszerű. A magyar intézményi felügyeleti rendszer a jelenleg kialakulóban lévő területfejlesztési rendszertől gyakorlatilag függetlenül működik. A **Bányászati Törvény (Bt)** kidolgozásakor a jogalkotók egy vállalkozás-barát törvényt alkottak, az ásványvagyon gazdálkodás fontossága csak a Bt módosításakor (1997. évi XII. tv.) került előtérbe. Ugyanakkor, az ásványvagyon gazdálkodásról még mindig nincs rendelet, bár a módosító törvény erre kötelezi a Minisztériumot. Ezek a hiányosságok is hozzájárultak a jelenlegi helyzethez, amikor a terjedő zugbányászattal szemben a hatóság nem tud megfelelően fellépni (**Mink**, 1998).

A jelenlegi magyar gazdálkodási gyakorlat a piac szabályozó szerepére épül, amely a fontosabb útfejlesztések és ipari-kereskedelmi övezetek környezetében az indokoltnál nagyobb mértékű bányatelepítéshez vezetett (**Halmi**, 1997). Ez a jövőben környezetvédelmi és – különösen a kavicsbányák esetében – utóhasznosítási problémákat eredményez.

A helyzet furcsasága, hogy a jelenleg Nyugat-Európában alkalmazott ásványi nyersanyagpolitika számos célkitűzése az 1980-as években Magyarországon is megfogalmazásra került. A földtakarékos kavicsbányászat ösztönzése, a meddő és másodlagos nyersanyagok hasznosítására irányult törekvések mind ezt igazolják (pl. **Karácsonyi**, 1989, **Badinszky**, 1989). E kezdeményezések és programok jelentős része a rendszerváltás során megfeneklett. Ugyanakkor a piacgazdaság keretei között működő építőanyag-bányászat problémáit és hiányosságait a '90-es évek során sokan felismerték. Az építőanyag-bányászat környezeti és utóhasznosítási problémáinak kezelésére tárcaközi bizottság alakult, melynek feladata egy kormányrendelet előkészítése. Számos közhivatalban és tudományos műhelyben ismerték fel a területfejlesztés és a nyersanyag-gazdálkodás kapcsolatának fontosságát. Az MGSz éppen a területfejlesztési tervek elkészítésének segítése céljából dolgozott ki egy **Komplex Területfejlesztési Térképsorozat**ot, melynek használata sajnos csak ajánlott a tervekészítők számára. Mindezek biztató és fontos lépések egy olyan nyersanyag-gazdálkodási rendszer megalkotásához, mely a piaci folyamatokat a társadalmilag optimális, a területfejlesztési tervekhez illeszkedő nyersanyagtermelés ütemezésével szabályozza.

[1] Ez az adat a táblázat további oszlopaiban feltüntetett nyersanyagok összességére vonatkozik, így nem jelzi a kőolaj-, földgáz- és széndioxid gáz termelésből származó eredményeket.

[2] A kitermelt nyersanyag bruttó értéke alapján számított részarányok.

[3] Com(2008) 699: NYERSANYAG-POLITIKAI KEZDEMÉNYEZÉS – AZ EURÓPAI GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS FOGLALKOZTATÁS KRITIKUS SZÜKSÉGLETEINEK KIELÉGÍTÉSE